

...META*^v

Výzkumná zpráva: Práce asistentek a asistentů pedagoga s žáky s odlišným mateřským jazykem

Zbyněk Němec¹, Hana Víznerová², Barbora Šebová³

Publikováno 31.1.2023

Prezentovaný výzkum byl součástí dlouhodobého projektu obecně prospěšné společnosti Nová škola⁴, jejíž činnost je primárně zaměřena na podporu vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním a na metodické vedení asistentů pedagoga. Vlastní dotazníkové šetření probíhalo v listopadu a prosinci 2022 ve spolupráci s obecně prospěšnou společností Meta, která se dlouhodobě věnuje podpoře vzdělávání vícejazyčných dětí ve školách, a s Pedagogickou fakultou UK.

Šetření se celkem zúčastnilo 169 asistentek a asistentů pedagoga (dále AP) pracujících ve školách v ČR. Ve valné většině (87,6 % respondentů) šlo o běžné asistenty pedagoga, jen v malém počtu byli do šetření zapojeni školní asistenti nebo dvojjazyční asistenti či ukrajinské AP; většinu účastníků šetření (81,1 % respondentů) tvořili rodilí mluvčí českého jazyka. Téměř všichni AP, kteří dotazník vyplnili, působí ve školách základních. Podmínkou účasti na výzkumu vždy bylo, že AP ve své praxi pracuje s žáky s odlišným mateřským jazykem (OMJ). Dotazník byl dostupný online a obsahoval dvacet uzavřených otázek a dvě otázky otevřené, šetření nemělo povahu reprezentativního výzkumu..

Některé výpovědi AP u otevřených otázek potvrzují, že řada z nich je do školy přidělena z důvodu přítomnosti nějakého konkrétního žáka se speciálními vzdělávacími potřebami, v praxi se pak ale věnují i jiným žákům se speciálními vzdělávacími potřebami (včetně těch s OMJ) tak, jak je potřeba. Jedna z respondentek situaci popsala slovy: „...jsem asistentka u českého dítěte a zároveň pomáhám jako asistentka u dětí s cizím jazykem a to i jejich rodinám z celého okolí, přijde mi to samozřejmé, neboť umím ukrajinsky.“

Formy podpory žáků s OMJ. Výsledky šetření ukazují, že asistenti sehrávají velmi významnou roli ve vzdělávání žáků s OMJ. Zúčastnění AP uváděli, že v rámci práce s těmito žáky zajišťují nejčastěji tyto formy podpory (v závorce je uvedeno procento respondentů, kteří uvedli, že danou činnost zajišťují *velmi často* nebo *celkem často*): „pomáhám žákovi s OMJ při osvojování českého jazyka v rámci komunikace ve výuce“ (92,3 %), „naslouchám žákovi s OMJ a pomáhám mu, aby se ve škole cítil dobře“ (90,0 %), „pomáhám žákovi s OMJ zapojit se do kolektivu českých spolužáků“ (77,5 %), „pomáhám žákovi s OMJ při osvojování pravidel chování“ (62,8 %), „připravuji pomůcky a materiály pro žáky s OMJ“ (61 %). Významná část (40,8 %) asistentů je v práci s žáky s OMJ také pravidelně zapojena do samostatných hodin výuky češtiny jako druhého jazyka.

¹ Pedagogická fakulta UK/ Nová škola, o.p.s.; www.novaskolaops.cz, www.asistentpedagoga.cz

² Meta, o.p.s. - Podpora příležitostí ve vzdělávání www.meta-ops.eu, www.inkluzivniskola.cz

³ Nová škola, o.p.s.

⁴ Projekt (Reg. č. 0016/2019/ACF/2) podpořil Výbor dobré vůle – Nadace Olgy Havlové v rámci programu Active Citizens Fund, jehož cílem je podpora občanské společnosti a zmocnění znevýhodněných skupin. Program je financován z Fondů EHP a Norska.

NOVÁ ŠKOLA, o.p.s.

...META*~

PEDAGOGICKÁ
FAKULTA
Univerzita Karlova

Výpovědi respondentů u otevřených otázek ve výzkumu ale současně dokládají obtížnost práce asistentů často působících ve třídách s větším počtem žáků se speciálními vzdělávacími potřebami: „*Nejsem „chobotnice”, ve třídě s 28 dětmi, 4 “papírovými” a 3 ukrajinskými je to velmi složité. Ukrajinské děti jsou ve 2. třídě, i když by dle svých schopností měly být v 1. třídě, ale kapacita českých 1. tříd je plná. Děti z Ukrajiny 1. třídu neabsolvovaly z důvodu covidu - on-line výuka nedostatečná, a potom z důvodu války.*“

Jen poměrně zřídka jsou naopak AP zapojení do podpory žáků s OMJ v době mimo vyučování – jen s malou frekvencí asistenti uváděli zajištění těchto aktivit (v závorce je uvedeno procento respondentů, kteří uvedli, že danou činnost zajišťují *jen občas* nebo *nikdy*): „pomáhám žákovi s OMJ při vypracování domácích úkolů a při přípravě na vyučování“ (72,2 %), „pomáhám žákovi s OMJ při osvojování českého jazyka v době mimo vyučování“ (64,5 %), „pomáhám se zajištěním volnočasových aktivit pro žáky s OMJ“ (81,1 %), „vyřizuji komunikaci s rodiči žáka s OMJ“ (63,9 %). V malém rozsahu asistenti zajišťují tlumočení – většina respondentů uváděla, že pouze občas anebo dokonce nikdy „tlumočím mezi učitelem a žákem s OMJ“ (66,3 %) a „tlumočím mezi učitelem a rodiči žáka s OMJ“ (74,6 %).

Spolupráce s učiteli. Dle výsledků šetření panuje poměrně dobrá situace i v oblasti spolupráce mezi asistenty a učiteli – převážná většina (87,6 %) dotazovaných uvedla, že často pomáhá učitel i s ostatními žáky ve třídě, a téměř tři čtvrtiny (72,8 %) respondentů uvedli také, že se často společně připravují a konzultují s učiteli.

Navzdory celkově poměrně pozitivnímu obrázku o stavu spolupráce s učiteli u otevřených otázek ale někteří respondenti poukazyvali na to, že na tuto spolupráci není dostatek času. Potvrdili tak dlouhodobou kritiku nízké časové dotace, která je systémově v úvazcích asistentů určována pro výkon nepřímé pedagogické činnosti: „*Nemám během vyučování žádnou volnou hodinu, takže konzultace s kolegy jsou složité, přípravy dělám po večerech. Pro asistenty s VŠ pedagogického směru, jako jsem já, kteří mají od vedení školy poměrně volné ruce a mohou pracovat samostatně, je 10 % nepřímé činnosti žalostně málo.*“

V nezanedbatelném množství ale v praxi bohužel přetrvávají případy, kdy vyučující deleguje příliš velkou část práce s žáky s OMJ na asistenta, což může vést ke snížení kvality výuky těchto žáků (vzhledem ke kvalifikaci AP, která je zpravidla významně nižší než kvalifikace učitele) – téměř třetina (31,4 %) respondentů uvedla, že žákům s OMJ se v jejich praxi věnují *hlavně* oni a jen méně učitel, menší množství respondentů (7,1 %) pak uvádělo, že žákům s OMJ se v jejich třídách dokonce věnují jen oni a že učitel se těmto žákům nevěnuje vůbec. Přičemž vysvětlit tuto nevhodnou praxi nelze ani poukazem na přítomnost dvojjazyčných asistentů, u kterých by pouto s žáky tvořil sdílený jazyk – z asistentů, kteří v šetření uvedli, že se v jejich třídách žáků s OMJ věnují *hlavně* nebo *výhradně jen* oni, jen méně než čtvrtinu tvořili asistenti, pro které čeština není mateřským jazykem.

Hodnocení významu vykonávaných aktivit. Ve shodě s reálně vykonávanými činnostmi asistenti hodnotili důležitost jednotlivých aktivit obsažených ve své práci. Jako nejvýznamnější formy podpory vzdělávání žáků s OMJ asistenti vnímají (v závorce je uvedeno procento respondentů, kteří uvedli, že danou činnosti považují za *velmi důležitou*): pomoc žákovi s OMJ při osvojování českého jazyka v rámci komunikace ve výuce (89,9 %), naslouchání žákovi s OMJ a pomoc v tom, aby se ve škole cítil dobře (82,8 %), pomoc učitel s ostatními žáky ve třídě (76,3 %), pomoc žákovi s OMJ v zapojení se do kolektivu českých spolužáků (74,6 %) a pomoc žákovi s OMJ při osvojování pravidel chování (71,0 %).

...META*~

Jen v malém rozsahu se mezi respondenty objevovalo hodnocení některých aktivit jako málo významných – pokud už se ale takové hodnocení objevilo, jednalo se o tyto aktivity (v závorce je uvedeno procento respondentů, kteří uvedli, že danou činnosti považují za *jen málo důležitou* nebo *nepodstatnou*): pomoc se zajištěním volnočasových aktivit pro žáky s OMJ (46,8 %), tlumočení mezi učitelem a rodiči žáka s OMJ (22,5 %), pomoc žákovi s OMJ při osvojování českého jazyka v době mimo vyučování (18,5 %), pomoc žákovi s OMJ při vypracování domácích úkolů a při přípravě na vyučování (17,2 %)

Pracovní úvazek. Za pozornost jistě stojí, že i pracovní úvazek AP podporujících žáky s OMJ by mohl být vyšší – více než třetina zúčastněných AP uváděla, že s žákem s OMJ alespoň občas pracuje i mimo svou pracovní dobu, téměř pětina (18,3 %) pak uváděla, že taková podpora žáků s OMJ mimo běžnou pracovní dobu je u nich potřebná několikrát měsíčně nebo dokonce i několikrát týdně.

I výpovědi uváděné u otevřených otázek v některých případech dokladovaly, že lepší systémové zajištění většího počtu úvazků AP, kteří by podporovali žáky s OMJ, by bylo potřebné: „Asistent v současné době nebývá napsaný z PPP na cizojazyčné děti, ale bývá jimi nejvíce vytižený. Vzhledem k tomu, jak v posledním roce vzrostl počet dětí s OMJ, bylo by vhodné mluvit a veřejnost informovat o náročnosti situace ve škole. Tato profese je náročná, důležitá, ale není doceněná.“

Komunikace s žáky s OMJ. Jen asi čtvrtina asistentů (27,2 %) uvádí, že pro komunikaci s žáky s OMJ využívá výhradně český jazyk; více než třetina asistentů pedagoga (38,5 %) komunikuje s žáky s OMJ nejen v češtině, ale i v jejich mateřském jazyce, přibližně čtvrtina asistentů (24,3 %) používá v komunikaci s žáky i nějaký třetí jazyk, tj. jazyk, který není mateřským ani pro žáka ani pro asistenta, oba ale mají tento jazyk alespoň částečně zvládnutý. Značná část asistentů (43,8 %) využívá v komunikaci s žáky i tlumočení zajišťované jiným žákem s OMJ - tato situace je však v praxi přijatelná pouze za předpokladu, že nejde o tlumočení nějak zásadních informací, a pokud to neklade na tyto jiné žáky nepřiměřené nároky. Z technických prostředků asistenti v komunikaci s žáky využívají nejčastěji online překladače (64,5 %) a komunikační kartičky a piktogramy (38,5 %).

Komunikace s rodiči žáků s OMJ. Do komunikace s rodiči žáků s OMJ je zapojena přibližně polovina (48,0 %) asistentů. I v této komunikaci řada asistentů (37,9 %) spoléhá na online překladač, přibližně čtvrtina (26,6 %) asistentů uvádí využití tlumočení zajišťovaného překladatelem, více než pětina (23,7 %) s rodiči žáka komunikuje jejich mateřským jazykem. Přibližně pětina (20,7 %) využívá při komunikaci s rodiči tlumočení zajišťované samotným žákem s OMJ, přičemž i zde platí, že tlumočení zajišťované dětmi by mělo být zaměřené jen na běžné záležitosti typu pomůcek, domácích úkolů apod. a nemělo by obsahovat zásadní sdělení třeba o prospěchu nebo chování žáka.

Metodické vedení asistentů. Většina dotazovaných asistentů (72,7 %) v šetření konstatovala, že metodické vedení, které jim zajišťují učitelé, je *velmi dobré* nebo alespoň *celkem dobré* a že mají *vždy* nebo alespoň *většinou* možnosti i případné své nejasnosti v práci s učitelem konzultovat. Jen menší množství (22,5 %) uvádělo, že metodické vedení od učitelů má určitě rezervy a jen asi každý dvacátý asistent (4,7 %) považuje metodické vedení od učitelů za zcela nedostatečné. Velmi podobně hodnotí asistenti i kvalitu a dostupnost metodického vedení od poradenských pracovníků škol, například od výchovných poradců nebo školních speciálních pedagogů, školních psychologů ad. – v tomto ohledu stojí za pozornost šest asistentů (3,6 %), kteří uvedli, že u nich ve škole žádný poradenský pracovník nepracuje (!).

...META*~

Vzdělání asistentů pro práci s žáky s OMJ. Poněkud alarmující je situace v oblasti dalšího vzdělávání asistentů – ačkoli se šetření účastnili pouze asistenti pracující s žáky s OMJ, významná většina z nich (69,2 %) uvedla, že se dosud nikdy neúčastnili žádného vzdělávacího kurzu nebo semináře, který by byl zaměřený na podporu žáků s OMJ. Přitom většina respondentů (85,0 %) v šetření současně uvedla, že vedení jejich školy účast asistentů na kurzech dalšího vzdělávání alespoň občas umožňuje a alespoň částečně i finančně hradí.

V otázce po tématech, ve kterých by se asistenti rádi dále vzdělávali a rozvíjeli, dominovala tato témata (v závorce je uváděn procento respondentů, kteří o dané téma projevili zájem): výuka češtiny jako druhého jazyka u žáků s OMJ (47,9 %); sdílení zkušeností mezi asistenty pracujícími s žáky s OMJ (47,3 %); osobní rozvoj asistenta a prevence syndromu vyhoření (38,5 %); jak podporovat zapojení žáků s OMJ do kolektivu spolužáků (37,3 %); rozvoj spolupráce mezi asistentem a učitelem, tandemové workshopy pro asistenty a učitele (37,3 %). Různé jsou názory asistentů na preferovanou formu vzdělávání – přibližně čtvrtina (24,9 %) preferuje akce prezenční, o něco větší skupina (29,0 %) dává přednost vzdělávání online, největší skupina (43,8 %) respondentů by v závislosti na tématu vzdělávání upřednostnila kombinaci některých prezenčních vzdělávacích akcí s jinými kurzy dostupnými online.

I v otevřených otázkách v závěru dotazníku někteří respondenti poukazovali na náročnost asistentenské práce a s tím související potřebu dalšího vzdělávání: „Je to práce náročná, velmi různorodá a, i když se o tom nemluví, odborná. Asistenti často vykonávají práci speciálních pedagogů, psychologů, tandemových učitelů. Stojí za to jim věnovat pozornost, vzdělávat je ve výše uvedených oborech a také je finančně ohodnotit. Bez asistentů ve školách při současné formě inkluze není šance výuku na většině škol zvládnout se ctí...“

Doporučení pro praxi

Z výsledků dotazníkového šetření je patrné, že asistentky a asistenti ve školách sehrávají mnohé zcela zásadní role při nastavení kvalitního vzdělávání a podpory u žáků s odlišným mateřským jazykem. Při zvyšujících se počtech vícejazyčných žáků ve školách v ČR lze podporu asistentů pedagoga považovat za zcela nezbytnou.

Na základě výzkumných dat lze do budoucna doporučit zejména:

- Další kvalitativní i kvantitativní rozvoj profese asistentů, kteří ve školách zajišťují řadu velmi důležitých forem podpory vzdělávání žáků s OMJ.
- Rozvoj profese dvojjazyčných asistentek a asistentů pedagoga. Podporu specifických rolí, které asistenti ve vzdělávání žáků s OMJ mají díky sdílenému jazyku (mezi AP a žáky) a díky znalosti kulturního zázemí žáka.
- Důraz na rozvoj kompetencí asistentů, které umožňují podporu bezpečného přijetí žáků s OMJ do školy a jejich celkový wellbeing ve školním prostředí.
- Navýšení úvazků asistentů tak, aby mohli v rámci své pracovní doby zajišťovat podporu žáků s OMJ i v čase mimo běžnou školní výuku.
- Zajištění vzdělávání pro pedagogické sbory, vedoucí a poradenské pracovníky škol v oblasti správného nastavení spolupráce mezi asistenty a učiteli.
- Podporu rozvoje spolupráce mezi asistenty a poradenskými pracovníky škol. Rozvoj spolupráce mezi AP a koordinátory pro děti s OMJ, interkulturními pracovníky a/nebo profesionálními tlumočníky.

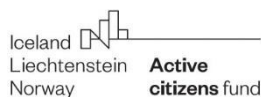
...META*~

- Výrazné navýšení systémové podpory dalšího vzdělávání asistentů v oblasti práce s žáky s OMJ; zajištění finančních prostředků pro školy na vzdělávání asistentů (včetně dvojjazyčných asistentů a školních asistentů), podpora institucí poskytujících potřebné DVPP.

Projekt (Reg. č. 0016/2019/ACF/2) podpořil Výbor dobré vůle – Nadace Olgy Havlové v rámci programu Active Citizens Fund, jehož cílem je podpora občanské společnosti a zmocnění znevýhodněných skupin. Program je financován z Fondů EHP a Norska.

**Jdeme do toho.
S odvahou.**

| Nadace OSF

